

Türk Kültüründe Ağrı Dağı

Uluslararası Sempozyum, Iğdır, 28-29 Haziran 2008

Prof. Dr. Osman HORATA

Açış Konuşması

Kaderin yer kürenin farklı kesitlerine savurduğu insanlar olarak, asırlardır bir taraftan hayatta kalma mücadelesi verirken, bir taraftan da ilmik ilmik hayatı dokumaya, hayata anlam ve derinlik kazandırmaya çalışıyoruz. Taş, toprak ve sudan ibaret bir toprak parçası, bu desenler sayesinde "barınılan" bir yer olmaktan çıkıp kutsal bir vatan toprağı hâlini almaktadır. Sosyologlar, bu sebeple millet dediğimiz varlığı " maddî varlığa mânâ veren bir manevî bağlantı sisteminin adı" (Güngör 1975: 187) olarak görürler. Maddi varlığa yani dağa, taşa, toprağa kısacası dünyaya mana vermek ve bu çerçevede istikrarlı birlikteliklere ulaşmak... İşin özü, insanlık tarihinin özü işte budur.

İnsanların hayata naksettikleri desenler, ona kazandırdıkları anlam ve derinlik de, zemin ve zamana göre farklılıklar arz eder. Kültürün temelini ve düzeyini de bu farklılıklar oluşturur. Türkler, istikrarlı, büyük birliktelikleri, hayata karşı duruşları ve hayata kazandırdıkları derinlik bakımından yerkürenin sayılı milletlerinden biridir. Bu derinliği, onların dağ kültü etrafında oluşturdukları kültürel birikimde de görmek mümkündür.

Orta Asya steplerinin zirvelerinde tarihe adım atan atalarımız, başından dumanların eksik olmadığı dağları, başlangıçtan itibaren sırtlarını dayayabilecekleri bir mekân olarak görmüşler; "Hemen Mevla ile sana dayandım / Arkam Sensin kalem sensin dağlar hey" diyen Köroğlu'nun sazına ve sözüne yansıdığı gibi, Mevla'dan sonra dağlara sığınmışlardır:

Türkler, sadece sığınacak bir mekân olarak değil aynı zamanda kutsal bir yer olarak görmüşlerdir. Bu sebeple tarihte her Türk boyunun kendine ait kutsal bir dağı olmuştur. Eski Türk inançlarında, dağlarda mukaddes ruhların yaşadığına inanılmış; İslamiyetten sonra da, bu inanç İslami değerlerle birleşmiş, dağlar Türk boyları arasında önemini ve kutsallığını korumaya devam etmiştir. Bilindiği gibi, her dağın eteğinde, her tepede bir evliya yatırı olduğu inancı hâla Anadolu'da canlı bir şekilde yaşamaktadır.

Benzer inançları diğer kültürlerde de görmek mümkündür. Yahudiler için Sina, Araplar için Arafat, Yunanlılar için Olimpos Dağının kutsal dağları olması gibi... Bu sebeple, dağların bağrında efsaneler, türküler ve inançlarla büyük bir kültür hazinesi saklıdır.

Dağlar etrafındaki bu büyük hazinede, türküler ve efsanelerin farklı bir yeri vardır. Bunların birçoğunu bilhassa türkülerimizi hepimiz biliyoruz. Ben burada, pek yaygın olmayan birkaç efsaneye temas etmeden geçemeyeceğim. En eski Türk efsanelerinden biri olan Tufan efsanesine göre, tufan olacağını bilerek bir gemi yapan Ülgen veya Yayık Han'ın gemisi tufandan sonra bir dağa oturur ve böylece insan neslinin kurtulmasını sağlar. Bu geminin de Türklerin ilk yurdu olan Altay Dağlarında olduğuna inanılır.

Bir başka efsaneye göre ise, Anadolu Türklerin, bizlerin ataları olan Oğuzların, Tanrı Dağlarının eteklerinden Ağrı dağının eteklerine uzanan yolculuğu da dağla ilgili bir olaya dayanmaktadır. Uygurlara ait göç efsanesinde bu olay şöyle anlatılır. Her Türk boyunun olduğu gibi, Uygurların da kutsal bir dağı vardı ve bu dağa Kuttag yani kutlu dağ adını vermişlerdi. Türklerin gücünün bu dağ olduğunu düşünen Çinliler, onları bu dağdan mahrum etmenin yollarını ararlar ve bu dağın, Çin prensesinin Türk hakanının oğlu ile evlenmesi karşılığında kendilerine verilmesini isterler. Hakan Yulug Tekin de dağı Çinlilere verir. Çinliler, dağın üzerine sirkeler döküp parçalayarak Çin'e taşırlar. Fakat bundan sonra, dağlardan taşlardan göç feryadı

eksik olmaz. Sular kurur, havalar bulanır ve yeşillikler kararır... Bunun üzerine Oğuzlar, yer-su ruhlarının bu topraklarda kendilerini istemediklerini düşünerek bu topraklardan göç etmek zorunda kalırlar (bk. N. Yıldız, "Dağ Kültü", *Türk Dünyası Edebiyat Kavramları ve Terimleri Ansiklopedik Sözlüğü*, Ankara: AKM Yay., 2003, C.2, s.73-79).

Göz kamaştırıcı görkemi ve güzelliğiyle beyaz duvaklı gelin gibi bütün bölgeyi kucaklayan Ağrı Dağı ise, kutsal kitaplara konu olan, sadece Türk kültürü açısından değil, dünya kültürü açısından da önemli, farklı kültürleri bir araya getiren bir dağdır. Anadolu'ya adım atan her kültürün ilk durağı bu görkemli dağ olmuştur. Bu sebeple binlerce yıldır uluslar, Ağrı Dağı için ağıtlar, türküler yakmakta, bu dağa kutsal bir anlam yükleyerek adaklar adamakta ve kurbanlar kesmektedir. Birazdan, farklı ülkelerden gelen değerli bilim adamlarımız, bu konuları ayrıntılarıyla ele alacaklardır.

Ağrı Dağı'yla Türklerin tarihlerinin kesişmesi çok daha eskilere dayanmakla birlikte, esas itibarıyla bin yıl öncesine kadar gitmektedir. Tanrı Dağlarının eteklerinden kopup gelen Türk boyları, Anadolu'da karşılarına çıkan bu ulu dağa, Yakut Türkçesinde Tanrı anlamına gelen "Ağr" adını vermişler ve kurultaylarını da bu dağın eteklerinde yapmışlardır.

Ağrı Dağı etrafındaki bu büyük kültür geleneğini yaşatmak ve gelecek kuşaklara aktarmak; bu dağı tarihî gerçekleri çarpıtarak düşmanlık sembolü hâline getirenlere karşı tarihin sesini duyurmak; farklı kültürleri asırlarca bir arada asimile etmeden yaşatan büyük bir ulus olarak, bu dağı tarihî tecrübemize uygun bir şekilde, barış ve dostluğun sembolü hâline getirmek, sadece insanımıza değil bütün insanlığa karşı bir borçtur. Beyaz bayrağını elinden hiç düşürmeyen, Anadolu'nun zirvesi Ağrı Dağı da, her gün bütün görkemiyle bölgeye ve dünyaya dostluk mesajları vermekte ve insanları kendisine misafir olmaya davet etmektedir.

Bilindiği gibi, Ağrı Dağı'yla ilgili, bundan önce de büyüklü küçüklü birçok toplantı yapılmıştır. Bunlar arasında, Doğu Bayazıt'ta Ağrı Valiliği ve Doğu Beyazıt Kaymakamlığı tarafından 7-11 Eylül 2005'te düzenlenen "I. Uluslar arası Ağrı Dağı ve Nuh'un Gemisi Sempozyumu"nu özellikle zikretmek gerekir. Gerek bu toplantıların ardında, gerekse Ağrı Dağı ve bu bölgenin tarihi ve arkeolojisinin ortaya kmasında, bu toplantımızdan da ilgilerini esirgemeyen Oktay Belli hocamızın çabaları yatmaktadır. Hepinizin bildiği gibi, "Ararat" adının 2800 yıl önce bu topraklarda yaşayan, Türk asıllı bir kavim olması muhtemel Urartılardan geldiğini onun araştırmalarına borçluyuz. Kendilerine bu vesileyle şükranlarımızı sunuyor, bilim ve kültür hayatına hizmet yolunda, daha nice yıllar diliyoruz.

Bu toplantımız ise, Ağrı'nın eteklerindeki, şirin, genç ilimiz Iğdır'da yapılması ve sadece Türk kültür hayatındaki yerini ele alması sebebiyle, diğerlerinden ayrılmaktadır. Değerli araştırmacıları bir araya getiren bu sempozyumun, Ağrı Dağı etrafındaki kültürel birikimin ortaya çıkarılmasında, Ağrı dağının tanıtımında önemli katkılar sağlayacağına inanıyoruz. Bu bildirileri, en kısa sürede basarak bilim ve kültür hayatına kazandıracadıımızı ifade ederek, bu toplantının gerçekleşmesinde ilgi ve desteklerini esirgemeyen değerli valimiz Saffet Karahisarlı'ya, kardeş Nahçivan'ın Devlet niversitesinin değerli rektörü sayın Prof. Dr. İsa Habıbbeyli'ye, toplantımızı bildirileriyle onurlandıran bilim adamlarına ve siz değerli konuklarımıza, Ağrı Dağı'nın eteklerinde tekrar buluşmamızın uzun sürmemesi dileğiyle Atatürk Kültür Merkezi adına en içten teşekkürlerimi sunuyorum.